

5. Головин Б. Н. Типы терминисистем и основания их различения. – в сб.: Научно-технический прогресс і проблеми термінології. Тези доповідей Республіканської конференції (Львів, травень, 1980 р.). – К.: Наукова Думка, 1980. – С. 52–53.
6. Винокур Г. О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии / Г. О. Винокур. – Труды: сборник статей по языковедению (Московский институт истории, философии и литературы). – М.: Просвещение, 1939. – Т. 1. – С. 3–54.
7. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии. Вопросы теории и методики / Д. С. Лотте. – М.: Изд-во АН СССР, 1961. – 157 с.
8. Нашиванько О. В. Російськомовна термінологія медичної косметології в системному та функціональному аспектах: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук: спец. 10.02.02 «Російська мова» / О. В. Нашиванько. – Дніпропетровськ, 2012. – 18 с.
9. Новодранова В. Ф. Развитие методов когнитивного анализа в исследованиях языков для специальных целей / Российский государственный гуманитарный университет материалы круглого стола РГГУ 24 октября 2011. – e-library. www2.rsuh.ru
10. Олещенко Ю. Р. Російська термінологія матеріалознавства: когнітивний та системно-функціональний аспекти вивчення: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук: спец. 10.02.02 «Російська мова» / Ю. Р. Олещенко. – Дніпропетровськ, 2008. – 20 с.

УДК 81'42:26-23

Н. В. Швидка,

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», м. Слов'янськ

СИМВОЛЬНА ПАРАДИГМА АРХЕТИПУ *ТЕМРЯВА* В БІБЛІЙНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

У статті проаналізовано лексико-асоціативне поле архетипу темрява; окреслено символи, що модифікують цей архетип; репрезентовано парадигму типових образів і властивість семантичного й експресивного потенціалу засобів творення символічної образності в контексті Книг Старого і Нового Заповіту.

Ключові слова: біблійний дискурс, архетипний символ темрява, вербалізатор, парадигма, апокаліптична образність.

СИМВОЛЬНАЯ ПАРАДИГМА АРХЕТИПА ТЬМА В БИБЛЕЙСКОЙ КАРТИНЕ МИРА

В статье проанализировано лексико-ассоциативное поле архетипа тьма; определены символы, которые модифицируют этот архетип; представлена парадигма типичных образов и особенности семантического и экспресивного потенциала способов образования символической образности в контексте Книг Ветхого и Нового Завета.

Ключевые слова: библейский дискурс, архетипный символ, тьма, вербаллизатор, парадигма, апокалиптическая образность.

SYMBOLIC PARADIGM OF ARCHETYPE DARKNESS IN THE BIBLICAL WORLDVIEW

The author analyzed denotative and significative particularity of archetype darkness and adjacent symbols as its verbalizers. The biblical symbols mark the higher spiritual reality, encode and transmit God's ideas. These symbols are not abstract ideas or even allegories, they relay the reflected spiritual reality. The symbolism of the Bible is necessary as an abstract, own logical system can not reflect the reality. Comprehensive study of biblical symbolic system is promising because this analysis makes it possible to fill the gaps of linguistic worldview, to find out the mechanism of their influence on mentality of Ukrainians as bearers of Christian culture.

The determining components of search and knowledge of sacrum at different levels are biblical marked concepts realized in certain images, symbols, archetypes. These symbols as hierarchical system reveal horizontal connections – the ability to create opposition: top / bottom, light / dark, life / death, positive / negative, etc. These lexical binarms are indicators of absolutized logic of some thinking, they model the logical system of related signs and cause the association with the universal opposition of harmony and chaos. Primarily the archetypal and symbolic opposition light / dark correlates with such categorical concepts as God (a bearer of moral excellence, the embodiment of ideas of happiness) – Satan (the embodiment of the world system of unclean and sinful, spiritually dead things), good – evil, faith – unbelief, righteousness – sin, spiritual purity – immorality, life (salvation through resurrection) – death. In particular the complicated symbolism and special allegory are inherent in the biblical archetype darkness that make it possible to interpret and decode of clearly defined polarization of the world forces of good and evil and their confrontation.

In the biblical discourse the spiritual darkness – a confrontation with God good – is a moral imperfection that leads to pride, cruelty, deceit, economic crises, wars, suffering, etc., which are synonymous correlates to concept of evil and markers of category sin. In the Book of Books the darkness is interpreted as a substance-subject, as a real force that confront in life and death war with the Light and the Truth. Christianity calls to conquer darkness with light.

Keywords: biblical discourse, the archetypal symbol darkness, verbalizer, paradigm, apocalyptic imagery.

Біблійні символи маркують вищу духовну реальність, кодують і передають «заповітні смисли» Бога. Такі символи не є абстрактними ідеями чи навіть алегоріями, вони транслують ту духовну реальність, яку відображають. Символіка Біблії потрібна там, де абстрактна, власне логічна система неспроможна відбити реальність. У лінгвоукраїністиці завжди приділяють увагу дослідженню функціонування біблійних символів у текстах різномовленнєвого спрямування. Така символіка й дотепер впливає на свідомість соціуму, створюючи тло релігійної картини світу, однією з функцій якої є збереження певної інформації, універсальної для будь-якого суспільства. Біблійна картина світу є складником життєдіяльності певного етносу, вплив Книги Книг на менталітет якого є значущим і різноманітним. Тексти Біблії насичені особливими мовновиражальними засобами, зокрема символами, що зумовлено її ідейно-концептуальним, світоглядним призначенням. Символи завдяки експресивно-оцінній семантиці сприяють окресленню кола ціннісних орієнтирів вірян, низки особливостей біблійної мовної картини світу. Символи корелюють із простором національної культури, є одними з найстійкіших її елементів, як засобів окреслення різноманітних ціннісних настанов соціуму, які регулюють його життєдіяльність і є підґрунтям культурного коду – своєрідного алгоритму просторової та часової конфігурації основних архетипних символів.

Усебічне дослідження біблійної символічної системи є перспективним, оскільки такий аналіз дає змогу заповнити лакуни мовної картини світу, з'ясувати механізм їх впливу на менталітет українців як представників християнської культури. Заслужують на увагу в лінгвоукраїністиці дослідження сакральної символіки таких науковців: А. Меня, Л. Шевченко, Р. Мниха, З. Лановик, Ю. Юрченко, Т. Вільчинського, О. Решетняк, М. Малишева, І. Набитович, П. Мацькова, О. Мирончука, М. Івасюти, О. Калити, Ю. Штибель та ін.

Попри те, що лінгвокультурологія вже послуговується теорією мовної та концептуальної картин світу, досі наявна потреба у вітчизняних дослідженнях, які посприяли б цілісному й докладному витлумаченню символіки Святого Писання. Актуальність наукової розвідки зумовлена потребою системного концептуально-семіотичного осмислення доміантних універсальних біблійних архетипів стихій як сегментів мовної картини світу, з'ясування їх символічних й асоціативних значень.

Метою статті є аналіз символічної парадигми архетипу *темрява* в біблійній картині світу. Окреслена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- визначити денотативно-сигніфікативні особливості архетипу *темрява* й суміжних символів як його маркерів;
- окреслити символи, що модифікують цей архетип; схарактеризувати семантичний та експресивний потенціал творення символічної образності архетипу *темрява* в контексті Старого і Нового Заповіту.

Символ залучено до структури концепту через образ і поняття, тобто він формується на образно-поняттєвій основі. Як зазначав В. Жайворонок, концепт має вияв і в слові, і в образі, і в матеріальному предметі; він передбачає асоціативне на шарування культурних понять на основне лексичне значення [2, с. 26]. Структурують концепт усі складники змісту, етимологія, історія та сучасні асоціації. Ядром концепту вважають словникові значення лексеми; периферією – суб'єктивний досвід, прагматичні компоненти номінації, конотації та асоціації [6, с. 365]. Структуру біблійного концепту моделює парадигма експлікаторів: семи, лексеми, синонімія, антонімія, конотація, символи, гіпер- і гіпонімічні відношення. Вербалізація будь-якого біблійного концепту демонструє його поняттєвий потенціал і сприяє поширенню інформації про його змістове наповнення в українськомовному вимірі. На думку О. Решетняк, біблійним архетипним символам властиві такі ознаки: «субординаційність (біблійна модель світу передбачає ієрархію, на верхівці якої Бог); опозиційність (у семантичній опозиції *Бог / людина* оприявлено ставлення Бога до людини як репрезентанта певних рис характеру чи життєвої позиції завдяки системі бінарм *добро / зло, позитивне / негативне, віра / невіра, праведність / гріх, життя / смерть* тощо;... здатність бути об'єктиватором різних конфігурацій; багатозначність, універсальність тощо» [5, с. 154].

Визначення семантики біблійного символу ускладнено його конденсаційністю, архетипністю й багатозначністю. Остання, як зауважувала О. Шелестюк, є «іманентною», тобто символу притаманні «змістова перспектива, наявність ланцюжків значень, абстрактніших, залежних від віддаленості щодо первинного значення...» [8, с. 53]. У Біблії образи чи художні тропи є лише зовнішнім оформленням внутрішньої структури апокаліптично-трансцендентного змісту. Кожен біблійний символ транслює закодовану інформацію про істину, сенс людського життя і смерті, об'єктивну сутність світу, моральні засади християнської віри. Л. Шевченко акцентувала, що символ є архетипним, бо моделює й транслює цивілізаційну пам'ять [7, с.16]. Серед архетипів, як комунікативних символів, виокремлюють сукупність загальнолюдських архетипних символів, яким притаманний високий рівень світоглядного консерватизму. Визначальними складниками пошуку й пізнання сакруму на різних рівнях постають біблійно марковані концепти, зреалізовані в архетипах, символах, у вічній апокаліптичній образності, якій опозиційовано демонічну. Зв'язок між апокаліптичною та демонічною образністю спроектовано на сферу моралі *добро / зло*, які мають загальнолюдське значення. Такі лексичні бінарми є показниками абсолютизованої логіки будь-якого мислення, вони моделюють логічну систему взаємопов'язаних ознак і спричиняють асоціації з універсальним протиставленням гармонії та хаосу.

Архетипно-символьна опозиція *світло / темрява* корелює насамперед з такими категорійними поняттями: *Бог* (носії моральної довершеності, утілення ідей щастя) і *сатана* (втілення світової системи речей, нечистої та грішної, духовно мертвої), *добро / зло, віра / невіра, праведність / гріх, життя* (спасіння через воскресіння) – *смерть*. Якщо *світло* символізує добро, то *темрява* відповідно – *зло*. *Світло* – це перше, про що йдеться на початку Біблії в контексті творчої діяльності Бога: «*А земля була пуста та порожня, і темрява була над безоднею, і Дух Божий ширяв над поверхнею води. І сказав Бог: «Хай станеться світло!» І сталося світло... і Бог відділив світло від темряви*» (1М 1:2-4). Архетип *темрява* експлікує Божий промисел, творче начало – створення всього з нічого, – уособлюючи найвищу силу Бога як ідеальної першооснови. Архетип *темрява* – уособлення хаосу напередодні світлотворення.

У шістдесяті біблійних віршах *світ* і *темряву* репрезентовано як дуальну опозицію. Перше символічне протиставлення *світла* і *темряви* представлено в алегоричних картинах Книги Виходу: «*І сказав Господь до Мойсея: «Простягни свою руку до Неба, – і станеться темрява на єгипетській землі, і нехай буде темрява, щоб відчувли її»... Не бачили один одного, і ніхто не вставав з свого місця три дні! А Ізраїлевим синам було світло в їхніх садибах*» (2М. 10:21-23); «*...і рушив стовп хмари перед ними, і став за ними... І була та хмара й темрява для Єгипту, а ніч розсвітив він для Ізраїля. І не зближався один до одного цілу ніч*» (2М. 14:19-21). Єгипет у біблійному контексті ототожнено із царством темряви, володінням сатани. У семантичній площині цього архетипу можна виокремити такі символічні значення: символ духовного стану людства, поневоленого владою гріха; символ язичницької релігійної системи. *Темрява* є асоціатом зла, неправедності, гріха, маркером духовної боротьби між добром і злом. Недотримання Божих норм призводить до того, що людина опиняється в «темряві», хаосі, у просторі зла й зазнає покарання від Господа.

Біблійному архетипу *темрява* притаманна ускладнена символіка й особлива алегорія. Біблійний символ, як зазначав Р. Барт, «надзвичайно стійкий, елемент трансформації мінімальний і, навіть, якщо вона і відбувається, то регламентована й повинна відповідати вимогам символічної логіки. Символ усталений, змінюватися може лише усвідомлення його суцільством...» [Цит. за 4, с.341]. *Темрява* як природна стихія (керована Богом) є дуалістичним маркером Божої сутності, порятунку й покарання, знищення. Символіка *темряви* в біблійному дискурсі є наскрізною і транслює потенційний зміст концепту *Бог* як репрезентанта найвищих релігійних і духовних цінностей соціуму. Найвиразніше такий зміст детермінують ідейно-семантичні навантаження символічних образів як модюляторів архетипу *темрява*. Такі символи перебувають у логічно-семіотичних кореляціях, що витворює, власне, цілісність цього архетипу. Аналіз символічних моделей уможлиблює виокремлення таких конкретизаторів символічної образності архетипу *темрява*:

1. *Темрява* як вияв надприродної сутності Бога: «*Бо темрява землю вкриває, а морок народи, та сяє Господь над тобою і слава Його над тобою з'являється!*» (Іс. 60:2); «*І Він вивів їх з темряви й мороку, їхні ж кайдани сторожів*» (Пс. 106:14); «*А ночі вже більше не буде, і не буде потреби в світлі світильника, ані в світлі сонця, бо освітлює їх Господь Бог, а вони царюватимуть вічні віки*» (Об. 22:5). У такому разі *темрява* набуває ознак узвичаєної метафори Божої слави, любові до праведних. «*Світло сходить у темряву для справедливих. Він ласкавий, і милостивий, і праведний*» (Пс. 111:4). *Світло* як особлива ознака Бога співвідноситься зі світом і життям, а атрибути експлікують турботу про свій народ, якому Він дав обітницю викупу з духовної темряви, з рабства смерті.

2. *Темрява* – занепад духовного життя народу, грішного, у контексті Біблії метафорично сліпого: «*А хабара не візьмеш, бо хабар осліплює зрячих і викривляє слова справедливих*» (2М. 23:8); «*А хто цього не має, той сліпий, короткозорий, він забув про очищення своїх давніх гріхів*» (2 Петр. 1:9); «*Хто ж ненавидить брата свого, пробуває той у темряві й ходить*

у темряві, і не знає, куди від іде, бо темрява очі йому осліпила» (1 Ів. 2:11); «...А коли сліпий водить сліпого, обоє до ями впадуть...» (Мт. 15:14). В асоціативному полі архетипу *темрява* неабиякого значення набувають періоди дня: Ісуса порівнюють з досвітньою зорею Якова (4 М. 24:17), Його служіння – зі світанком людства, а переддень цих подій асоціюється з темрявою та ніччю, особливо в старозаповітних пророків (Іс. 21:11-12). Така ж символіка притаманна й Новому Заповіту: схопили Ісуса саме вночі, і Він Сам визнає: «... Та це ваша година тепер, і влада темряви...» (Лк. 22:53). Під час розп'яття, хоч це й відбулося опівдні, «...темрява стала по цілій землі аж до години дев'ятої... і сонце затьмилось, і в храмі завіса роздерлась надвоє...» (Лк. 23: 44-45). Бог на тривалий час відвернувся від грішного людства. Отже, символічну парадигму архетипу *темрява* моделюють образи ночі, мороку, тіні смерті, духовної сліпоті тощо. *Темрява* – наслідок помилкового чи гріховного власного вибору людини. «Тому буде вам ніч, щоб не стало видіння, І стемніє вам, щоб не чарувати, І над тими пророками сонце закотиться, і над ними потемніє день» (Мих. 3:6). Лексема *ніч* – символ лиха або відчуження від Бога, а у праведності Всевишнього такої ночі не може бути.

3. *Темрява* як маніфестант гніву Божого, як засіб здійснення суду над грішними: «Бо зорі небесні та їхні сузір'я не дадуть свого світла, сонце затьмиться при сході своєму... Я покараю весь світ за зло, безбожних за їхню провину... Тому небеса захитаю, і рухнеться земля з свого місця від лютої Господа Саваота, День, як палатиме гнів Його...» (Іс. 13: 10-13). У картині суду, який Господь обіцяє здійснити, «... потемніє день, коли Я ламатиму там єгипетські ярма, і скінчиться в ньому пиха сили його. Самого його хмара закриє, а його дочки підуть у полон» (Єз. 30:18) і Він «ворогів зажене в темноту» (Наум 1:8). Темні чи чорні кольори символізують суд Вседержителя: і гнів Бога спускається з неба на чорній хмарі, робить морок Своім покровом. Старозаповітні пророки кару за гріхи порівнюють з днем темряви й морока: «День гніву цей день, день смутку й насилля, день збурення та зруйнування, день темноти та темряви, день хмари й імлі...» (Соф. 1:15). «День Господній» (Йоїл 2:1-2) («День Суду») (2 Пет. 2:9; 3:7), «День Гніву» (Об. 6:17), «День Викупу» (Єф. 4:30) маніфестує кульмінаційну подію, що завершить сучасний світ і теологічно співвідноситься з Другим Пришествям Ісуса Христа. Відтак в апокаліптичній образності архетипний символ *темрява* – це космічна битва між силами добра і зла, між світлом і темрявою, перемога Бога й спасіння праведних.

Провіщення Божої справедливості – порятунку праведних не лише від світового зла, а й від смерті – Ісає оприявлює в бінармі двох есхатологічних міст: міста праведних і міста зла. Провідну ідею всесвітнього триумфу добра над злом відтворено в образі есхатологічного бенкету: праведні вічно радіють і спочивають в Божій присутності (Іс. 25: 6-12).

4. Архетип *темрява* в біблійних текстах може асоціюватися із сатаною, в українськомовній вербалізації світу такі асоціації змодельовано висловами: *смертна темрява, смертна тінь, змії, диявол, правителі темряви, духи злоби* тощо. Якщо білий колір (символ *чистоти, праведності й досконалості*) асоціюється зі світлом, ангелами, небесною сферою, вічністю, то абсолютним антиподом у новозаповітних текстах є червоний або карамзиновий – колір крові і гріха: «І з'явилась інша ознака на небі, – ось змії червоно озняний великий, що мав сім голів та десять рогів» (Об. 12:3). Про «владу темряви» говорив Ісус, апостол Павло писав: «Зодягніться в повну Божу зброю, щоб могли ви стати проти хитроців диявольських. Бо ми не маємо боротьби проти крові та тіла, але проти влади, проти світоправителів цієї темряви, проти піднебесних духів злоби» (Єф. 6: 11-12). У такому разі *темрява* асоційована зі всесвітнього духовною битвою між добром і злом, між Богом і сатаною. Повноту семантики архетипу *темрява* як духовної реальності увиразнюють сенсоутворювальні ознаки символу *Вавилон Великий* як метафізичної сутності світової влади зла, духовної темряви, «оселі демонів і сховища усякого духа нечистого» (Об. 18:2). У Книзі Книг *темряву* трактовано і як субстанцію-суб'єкт, як реальну силу, що не на життя, а на смерть воює зі Світлом, Правдою. Архетип *темрява* співвіднесений з такими екзистенційними реаліями, як гріх, покарання, смерть.

Отже, особливість функціонування архетипних матриць у біблійній картині світу полягає в тому, що вони творять розгорнуті символіко-алегоричні картини, образно-асоціативні ряди, часто антонімічні опозиційні паралелі, супроводжувані ускладненою художньо-образною структурою різнорівневих понять і явищ. Зокрема бінарма *світло / темрява*, вербалізуючись у біблійному дискурсі, експлікує лексичну взаємодію архетипних, асоціативних, метафоричних, метонімічних і символічних значень, що створюють стереотипні уявлення українського етносу. Тому вважаємо перспективним системний аналіз біблійних архетипних символів, що сприятиме відтворенню цілісної мовної картини світу.

Література:

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / [переклад проф. Івана Огієнка]. – К. : Українське Біблійне Товариство, 2003. – 1375с.
2. Жайворонок В. В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук / В. В. Жайворонок // Мовознавство. – 2004. – № 5–6. – С. 23–35.
3. Кононенко В. І. Концепти українського дискурсу / В.І. Кононенко. – Київ – Івано-Франківськ : Плай, 2004. – 248 с.
4. Лановик З. Б. Біблійна герменевтика: становлення, методологія / символіко-алегоричний аспект літературознавчого дискурсу): дис. ... доктора філол. наук: 10.01.06 / Лановик Зоряна Богданівна. – Тернопіль, 2006. – 409 с.
5. Решетняк О. О. Парадигма біблійних символів з онімним компонентом в українській лінгвокультурі: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Решетняк Олена Олександрівна. – Слов'янськ, 2015. – 258 с.
6. Шевченко Л.І. Інтелектуальна еволюція української літературної мови: теорія аналізу / Л. І. Шевченко. – К. : Київський університет, 2001. – 478 с.
7. Шелестюк Е. В. Символ versus троп: сравнительный анализ семантики / Е. В. Шелестюк // Филологические науки. – 2001. – № 6. – С. 50–58.

УДК 378.147

Ю. В. Шевченко,

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів

ДО ПИТАННЯ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ СТУДЕНТІВ ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

У статті обґрунтовується необхідність використання ділових ігор «Судові засідання» як засобу інтенсифікації формування іншомовної професійно орієнтованої комунікативної компетентності майбутніх юристів. Визначено типові ситуації професійного спілкування юристів, на основі яких доцільно організовувати ділові ігри. Охарактери-